

A pénzügyi ismeretek fontosságának megítélése és a korábbi pénzügyi oktatásban való részvétel kapcsolata egy kérdőíves kutatás eredményei alapján¹²

Dr. habil. Csiszárík-Kocsir Ágnes

Egyetemi docens, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar,
kocsir.agnes@kgk.uni-obuda.hu

Dr. Varga János

Egyetemi docens, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar,
varga.janos@kgk.uni-obuda.hu

Absztrakt: A 2008-as válság számos területen és sok dologra megtanított bennünket, rájöttünk, hogy az élet minden területén, így a pénzügyekben is fontos, hogy megalapozott döntéseket hozzunk. A pénzügyi műveltség fontossága a 2008-as események hatására, amelyek rávilágítottak azokra a hiányosságokra és tudásbeli lemaradásra, amelyekkel megelőzhetőek lettek volna azok a következmények, amelyeket a társadalom nagy része elszenvedett a válságok következtében. Sok országban azonban a pénzügyi tudatosság még mindig fogalmi kérdés, sokan vizsgálják, kutatják és tanulmányozzák, de sok esetben nem látható kézzelfogható valódi változás. Sok esetben a tudatosság növelő programok és kezdeményezések még mindig kísérleti fázisban vannak, és még nem épültek be a problémák napi szintű kezelésébe. Tanulmányunkban a pénzügyi műveltség, tudatosság és kultúra gyakorlati jelentőségét kívánjuk bemutatni a mindennapi életben a korábbi pénzügyi oktatás kontextusában, egy Magyarországon, a világválság kitörése után végzett primer kutatás eredményei alapján, több mint 6800 résztvevő megkérdezésével.

Kulcsszavak: pénzügyi tudatosság, világválság, primer kutatás

¹² A tanulmány a Nemzeti Közszerológati Egyetem Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhely támogatásával készült.

1 Bevezetés

A XXI. században több olyan válságjelenséget is átélhettünk (például a 2008-as jelzőlog hitelválság, a COVID-19 pandémiás helyzet vagy az orosz-ukrán háborús konfliktus), amely megvilágíthatja a döntéshozóknak és a gazdasági szereplőknek, hogy milyen alapvető képességek hiányában szenvedünk a sikeres válságkezelés, a válságálló képesség (reziliencia) vagy a rugalmasság tekintetében. A válság idején nem lehet csupán a gazdaságpolitika alakítóitól várni a legjobb a döntéseket. A maguk módján az egyéneknek, a háztartásoknak és a vállalkozásoknak is megfelelő döntéseket kell hozni, hiszen a stabilitásuk érdekében maguk is felelősséggel tartoznak, (elvileg) maguk is a stabilitásuk fenntartásában érdekeltek. Mindez különösen fontos akkor, amikor a pénzügyi helyzetünknek következik be változás. A válságok egyik negatív következménye, hogy megboríthatják a piacok eddigi egyensúlyi állapotát és ezáltal több gazdasági szereplő kedvezőtlen helyzetbe kerülhet, mint az jellemző volt a válságot megelőző időszakokban. A válságok másik általános jellemzője, hogy elsődlegesen a pénzügyi (vagy jövedelmi) helyzetünkben érezzük meg ezek közvetlen hatásait, amely változásokhoz igen gyorsan és szisztematikusan kellene alkalmazkodni.

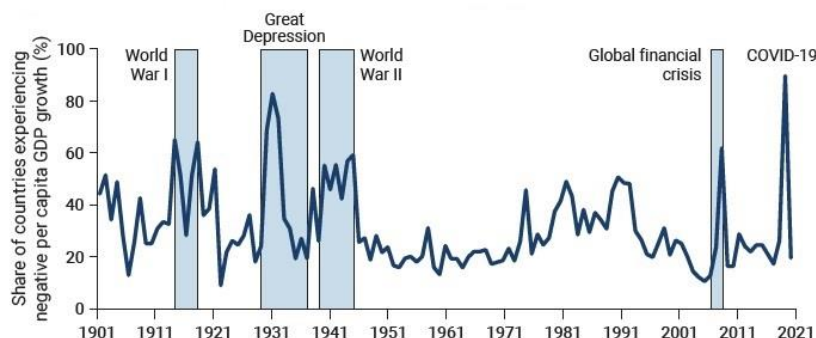
Ehhez azonban bizonyos képességek, tudás és tapasztalat is szükséges lenne, amivel nem minden gazdasági szereplő rendelkezik megfelelő (vagy ugyanolyan) mértékben. A megfelelő pénzügyi döntések olyan tényezőktől függenek, amelyet a nemzetközi szakirodalmak pénzügyi műveltséggel, pénzügyi rátermettséggel vagy pénzügyi kultúrával is megneveznek. Bárhogy is közelítjük meg ezt a kérdést (vagy definiáljuk), egy dologban mégis biztosak lehetünk. A fogyasztók azon képessége, mellyel képesek megalapozni a pénzügyi döntéseiket, javíthatja a stabilitás kialakításának képességét mind a személyes pénzügyekben, mind pedig a pénzügyi piacokon (Klapper et al, 2012). A tanulmány hangsúlyozza a megalapozott döntések fontosságát és szakirodalmi áttekintésével arra igyekszik felhívni a figyelmet, hogy miért is kell kialakítani magunkban a pénzügyi képességek (tudás) alapvető körét. Korunk eseményei rávilágítottak azokra a hiányosságokra és hátrányokra, amelyekkel, ha nem rendelkezne a társadalom, úgy a válság következtében a mindennapi pénzügyeink esetében is meghozható lehetett volna kedvezőbb döntés. A szakirodalom felsorakoztatásán túl egy jelentős minta (6.800 résztvevő) elemzésének segítségével mutatja ki a kapcsolatot a pénzügyi ismeretek, a tudatosság és a stabilitásra való törekvés között.

2 A pénzügyi felkészültség fontossága

Mind a pénzügyi szektorban, mint pedig a tágabb értelmű gazdaságban a gyorsan végbemenő változások függvényében rendkívül fontos megérteni, hogy az

emberek mennyire igazodnak el a pénzügyi döntések útvesztőjében. A pénzügyi felkészültség és műveltség megértéséhez nemcsak azt kell megnézni, hogy az emberek mit tudnak, hanem azt is, hogy különbséget tudnak-e tenni olyan tényezők között, mint például kamatláb-számítások, a kamatláb összehasonlítás vagy a kockázatok felmérésének kérdése (Lusardi, 2019). Egyetemi előadásaink során több alkalommal kerül szóba a hitelezés folyamata. Az elmúlt években számtalan alkalommal tettük fel a fiataloknak vagy a felnőttképzésben résztvevő hallgatóknak azt a kérdést, hogy mi a hitel és a kölcsön közötti alapvető különbség? Sajnos több évnyi felsőoktatásban eltöltött idő után is alig vannak olyan egyetemi hallgatók, akik meg tudták fogalmazni a lényegi különbséget. A leggyakoribb válasz szerint a kölcsön rövid lejáratú, míg a hitel hosszú lejáratú tartozás. Ugyanakkor alig tudnak különbséget tenni a pénzeszköz rendelkezésre tartása és tényleges felhasználása között. Mindez csupán empirikus tapasztalat, de jól megerősíti Lusardi (2019) gondolatait, mely szerint az alapvető különbségek érzékelése is hiányzik számos szereplő esetében. A megfelelő pénzügyi ismeretek közvetett módon szoros összefüggést mutatnak a pénzügyi stabilitással. Mivel a globális pénzügyi válságok alapvetően zavarhatják meg a pénzügyi stabilitást, így ebben a helyzetben globálisan is foglalkozni kell a pénzügyi műveltség állapotával különösképpen a válságjelenségeket követően (Lusardi & Mitchell, 2014; Dewi et al, 2020). Mindez azért lehet fontos, mert egy válságeseemény után még fontosabb lehet a megfelelő pénzügyi döntések meghozatala. A pénzügyi műveltséget ugyanolyan fontos készségnek tekinthetjük, mint az olvasási, írási vagy matematikai készségeket, hiszen mindenkinek alapvető ismeretekkel kell rendelkeznie a bonyolult pénzügyi világban való túléléshez (Wagner, 2019).

A pénzügyi műveltség képes arra, hogy megváltoztassa az egyének pénzügyi magatartását (Chaulagain, 2015), mindez különösen érdekes lehet abban az esetben, ha a válság jelentősen megnehezíti az egyének mindennapi életét vagy jövedelmi, pénzügyi lehetőségeit. Az alacsony pénzügyi műveltséget olyan negatív hitelezési magatartással is társítják, mint például az adóssághalmozás, a magas költségű hitelfelvétel vagy a rossz jelzalogválasztás (Hastings et al, 2013). Mindezek mellett más tanulmányok is egyértelmű bizonyítékát adják annak, hogy a megfelelő pénzügyi műveltség nagyobb valószínűséggel jár a pénzügyi eszközökbe való hatékonyabb befektetéssel (Alessie et al, 2011; van Rooij, 2012). A megfelelő pénzügyi ismeretek összefüggésbe hozhatók a jobb tervezéssel, a magasabb nettó megtakarításokkal vagy az alacsonyabb kamatozással jellemezhető adósságtartással (Michaud, 2017). A következő ábra valóban megvilágítja számunkra a válságok időről-időre visszatérő gyakoriságát. Ebből a szempontból azt mondhatjuk, hogy a megfelelő pénzügyi tudás (és műveltség) nemcsak átmeneti ideig lehet fontos, annak hasznosíthatósága a későbbi időszakokban is mérvadó lehet.

1. ábra: A legjelentősebb válságok az elmúlt években

Forrás: The World Bank Group

A pénzügyi műveltség elemzése azonban nem könnyű feladat. Nehezíti az elemzéseket az, hogy egy társadalmon belül is máshogy jelenhet meg annak érzékelt szintje. Emellett fontos lehet vizsgálni olyan szempontokat is, mint például a pénzügyi nyitottság és befogadás, a nemek közötti különbségek, a generációs különbségek, az adózási és biztosítási ismeretek vagy a digitalizáció megléte és alkalmazása (Goyal & Kumar, 2020). Abban sem értenek teljesen egyet a szakemberek, hogy melyik definíció fejezi ki legjobban a társadalom tagjainak azon képességeinek összességét, amelyekkel a lehető legjobb pénzügyi döntés meghozatalára lehetünk képesek. A pénzügyi műveltségtől kezdve (Garg & Singh, 2018; Lusardi, 2014; Santini et al, 2019) a pénzügyi felkészültségen át (Cong & Feng, 2021; Barua et al, 2017) találkozhatunk egészen a pénzügyi kultúra (Makdissi et al, 2020) fogalmával is, de lényegében mindegyik esetben ugyanahhoz a végponthoz érkezünk, vagyis a megfelelő és megalapozott pénzügyi döntésekhez. Tovább nehezíti e téma elemzését az, hogy még az sem teljesen mindegy, hogy a magánszemélyek, háztartások vagy a vállalkozások körében végezzük el az elemzéseinket.

A vállalkozások (Kohlhoffer-Mizser, 2017) vonatkozásában azt mondhatjuk, hogy a pénzügyi kultúra és a vállalkozói készségek pozitív korrelációt mutatnak (Aida & Hyll, 2019), tehát a vállalkozói képességek a pénzügyi kultúra fejlesztésével tovább fejleszthetők (Garai-Fodor, 2022). A megfelelő pénzügyi ismeretek egészen odáig is elvezethetnek, hogy a gazdasági szereplők egyfajta elégedettséget éreznek a saját pénzügyi forrásaik megfelelőségét illetően (Hira & Mugenda, 1998). Mi több, kijelenthető az is, hogy a megfelelő pénzügyi források megválasztása kihatással lehet bizonyos életminőséggel kapcsolatos mutatóinkra is. Ugyanis, ha a gazdasági szereplő megfelelően mérte fel például a kockázatvállalási képességét, akkor csökkentheti a saját pénzügyi megterhelését, illetve azokat a további kockázatokat, amelyeket egyébként egy rossz pénzügyi döntés okozott volna számára (például túlzott eladósodás, árfolyamváltozásból eredő kockázatok stb.) Ilyen formában azt mondhatjuk, hogy a pénzügyi műveltség közvetett formában

az életminőséggel is szoros kapcsolatban áll (Joo & Grable, 2004), hiszen, ha megfelelő döntéseket hozunk, azzal elkerülhetjük azokat a stresszhelyzeteket, amelyek a rosszabb döntés eredményeképpen nyomnák rá bélyegüket a mindennapi életünkre. A pénzügyi ismeretek oktatására a legígéretesebb módszer a gyermekek és a fiatalok vonatkozásában a tapasztalati tanulás. A felsőfokú intézményekben pedig már a fiatalok életeseményeire kell összpontosítani, tehát a pénzügyi oktatásnál olyan példákra és esetekre kell fókuszálni, amellyel a fiatalok könnyen találkozhatnak az iskolai éveket követően (Amagir et al, 2017). A fent említett tanulmányok többsége egyetért abban is, hogy a pénzügyi műveltség megszerzésének egyik legalapvetőbb formája az oktatás (Lusardi, 2019). Éppen ezért fontossá válnak azok a programok, amelyek célul tűzik ki a fiatalok pénzügyi ismereteinek fejlesztését. A képességek fejlesztésének első lépése azonban az kell, hogy legyen, hogy megvizsgáljuk és pontos képet adjunk a fiatalok körében jellemző pénzügyi műveltség általános szintjéről. Mindez a pandémiás időszakot követően még fontosabb kérdéssé vált, hiszen a fiatalabb generációk éppúgy aktívak a fogyasztói társadalomban, így aktív alakítói a pénzügyi döntéseknek is. Különösen érdekes annak vizsgálata, hogy a pandémiás időszak hogyan befolyásolta a fiatalok pénzügyi szokásait (és döntéseit), amelynek eredményeképpen megvizsgálható az is, hogy a pénzügyi műveltség megléte vagy hiánya milyen összefüggést mutat a meghozott pénzügyi döntések jellegével.

3 Anyag és módszer

A tanulmány alapját az a Magyarországon 2020-ban végzett primer kutatás képezi, mely egy előtesztelt, sztenderdizált kérdőív segítségével került elvégzésre. A kérdőív véglegesítését megelőzte egy mélyinterjú kutatás, majd a kvalitatív felmérés eredményei alapján került sor a kérdőív összeállítására. A kérdőív csak zárt kérdéseket tartalmazott a minta és a válaszok egyértelműbb értékelhetősége érdekében. A kérdőívet a válaszadók teljesen anonim módon töltötték ki, a beazonosításukra semmilyen formában nem került sor. A kutatás eredményeként 6803 értékelhető kérdőívvel dolgoztunk. A válaszadók saját bevallásuk szerint 43,1%-ban tanultak korábban pénzügyi ismereteket, 56,9%-ban pedig nem vettek részt korábbi pénzügyi oktatásban.

A kapott eredmények nem minősülnek reprezentatívnak, de lehetőséget adnak egy későbbi, reprezentatív kutatás kivitelezésére és megalapozására. A fent bemutatott mintát SPSS 22.0 programmal értékeltük, és alapstatisztikai vizsgálatokat végeztünk el rajta. Jelen tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy miért fontos a pénzügyi tudás a válaszadók saját megítélése alapján a mindennapi életük során. A kérdésre 10 darab állítást (tényezőt) soroltunk fel, és arra kértük a válaszadókat, hogy válasszák ki a rájuk leginkább jellemző tételeket a többes

választás lehetőségét biztosítva. A vizsgálat során gyakoriságelemzést, kereszttábla elemzést, és korreláció számítást végeztünk.

4 Eredmények

A kérdőív jelen tanulmányban bemutatott részében arra a kérdésre keressük a választ, hogy miért fontos a pénzügyi ismeretek tanulása. A válaszadók 10 válasz lehetőség közül választhattak ki azokat, amelyek rájuk a legjellemzőbbek. A legnagyobb gyakorisággal a válaszadók azt választották, hogy a pénzügyi ismeretek birtokában jobban ki tudják használni a pénzügyi lehetőségeiket. Pénzügyi tudásuknak megfelelően választani tudnak a különböző betéti- és hitel konstrukciók között, jobban átlátják a lehetőségeket a választott betét és hiteltermékek, megtakarítási lehetőségek előnyeit és hátrányait is jobban tudják értelmezni. Ehhez a válaszhoz szorosan kapcsolódik a következő, amely szintén igen magas gyakorisággal került említésre, hogy pénzügyi tudás birtokában jobb pénzügyi döntéseket képesek hozni a mintában szereplő válaszadók. Mindezen kérdések több mint 50 %-os aránnyal képviseltették magukat a vizsgálat során. Szintén igen magas aránnyal 48,7%-kal jelent meg mint előnyös tulajdonság és a pénzügyi tudás mellett, hogy ezirányú ismeretek birtokában a pénzügyi intézmények kevésbé tudják megvezetni az ügyfeleket. Ami érdekesség, hogy legkevésbé azért tartják fontosnak a pénzügyi tudást mert ezzel tudják gyarapítani a vagyonokat. Holott ez éppen ellentétes a második leggyakrabban említett tétellel, a tudatosabb pénzügyi döntés hozatal. Valamint a pénzügyi konstrukciók és termékek megértésével. Hátulról a második a listában a magasabb hozam elérése, ami a pénzügyi tudásnak köszönhető, valamint hátulról a harmadik a családnak való segítségnyújtás a pénzügyi döntések meghozatala során. Egyértelműen kijelenthető, hogy első körben a pénzügyi tudás hozadékát egyéni szemszögből értelmezik és minősítik a válaszadók.

A Pearson-féle Chi-négyzet értékek alapján elmondható, hogy minden vizsgált állítás és a korábbi pénzügyi tudás között egyértelmű statisztikai összefüggés látható, mivel az együttható értéke minden esetben kisebb, mint 0,05. Mindebből a pénzügyi oktatás fontossága rajzolódik ki, vagyis, hogy fontos a pénzügyi oktatás, hiszen az befolyásolja a pénzügyi döntéseket és a tudatosságot a jövőben.

	Gyakoriság	%	Chi-négyzet
Mert pénzügyi tudás birtokában jobban ki tudom használni a pénzügyi lehetőségeimet.	3844	56,5	0,000
Mert tudatosabb pénzügyi döntést tudok hozni	3694	54,3	0,000

Vállalkozásfejlesztés a XXI. században 2022/2. kötet
Globális reakciók, lokális akciók a gazdaság rezilienciájának erősítéséhez

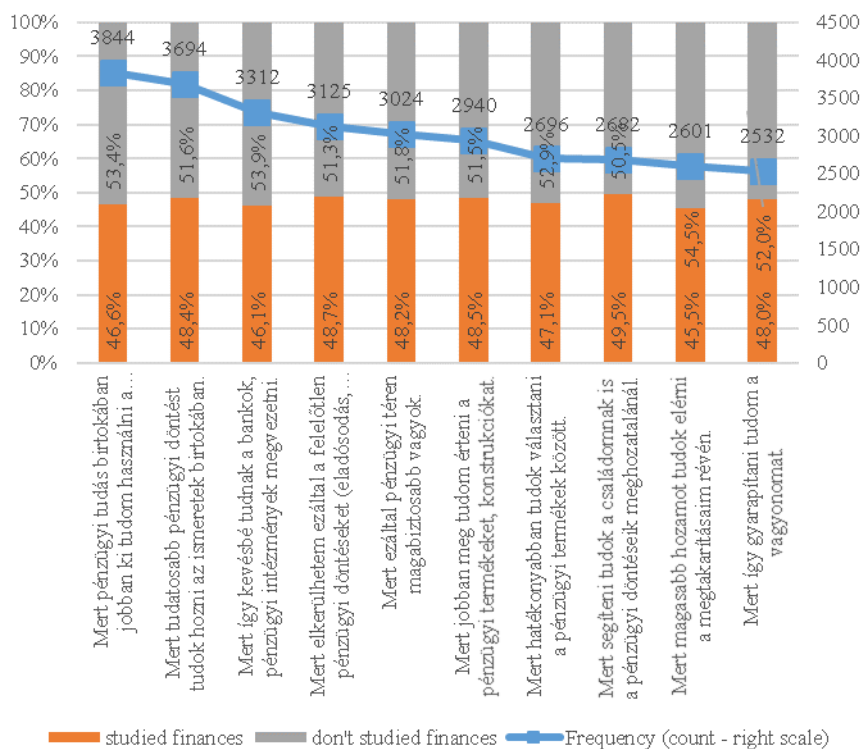
az ismeretek birtokában.			
Mert így kevésbé tudnak a bankok, pénzügyi intézmények megvezetni.	3312	48,7	0,000
Mert elkerülhetem ezáltal a felelőtlen pénzügyi döntéseket (eladósodás, veszteség, stb.).	3125	45,9	0,000
Mert ezáltal pénzügyi téren magabiztosabb vagyok.	3024	44,5	0,000
Mert jobban meg tudom érteni a pénzügyi termékeket, konstrukciókat.	2940	43,2	0,000
Mert hatékonyabban tudok választani a pénzügyi termékek között.	2696	39,6	0,000
Mert segíteni tudok a családomnak is a pénzügyi döntéseik meghozatalánál.	2682	39,4	0,000
Mert magasabb hozamot tudok elérni a megtakarításaim révén.	2601	38,2	0,002
Mert így gyarapítani tudom a vagyonomat.	2532	37,2	0,000

1. táblázat: A pénzügyi ismeretek fontossága a válaszadók véleménye alapján

Forrás: saját kutatás, 2020, N = 6803

A továbbiakban az adott tételt választók megoszlását mutatjuk be. Mivel a mintában többen vannak azok, akik nem tanultak korábban pénzügyeket, így egyértelműen magasabb arányt képviselnek a keresztátlák sorszámléka során. Jelen ábrában az adott tételt választókat vesszük 100%-nak, és az ezen belüli megoszlást mutatjuk. A két csoport között a kérdések többségénél markáns eltérés látható, ami a két csoport eltérő mintaelemszámának köszönhető. Ennek ellenére a legkisebb eltérés annál a tételnél látható, ahol a válaszadók a családnak való segítséget minősítették. Itt a két csoport közötti eltérés mindösszesen 1 százalékpont. Továbbá alacsony a két csoport véleménye között. Szintén magasabb az eltérés a rossz pénzügyi döntések elkerülése kapcsán feltett állítás esetén is. A legnagyobb különbség a magasabb hozamot elérését minősítő állítás esetén tapasztalható.

Vállalkozásfejlesztés a XXI. században 2022/2. kötet
Globális reakciók, lokális akciók a gazdaság rezilienciájának erősítéséhez

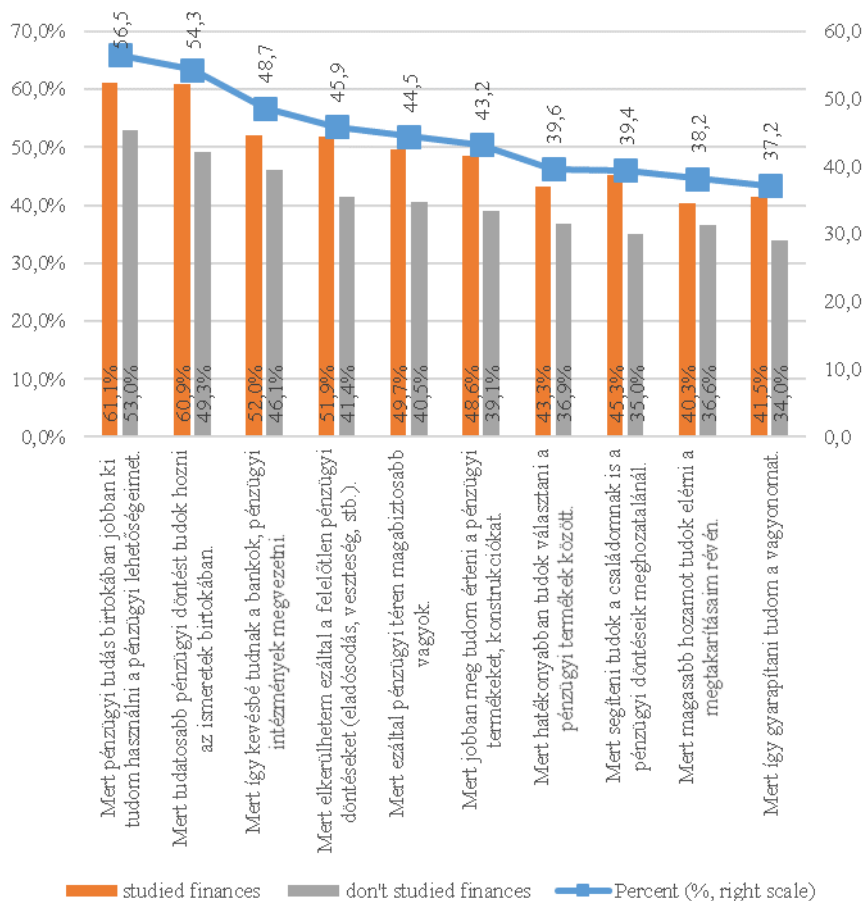

2. ábra: Az egyes tételeket választó válaszadók megoszlása a korábbi pénzügyi oktatás alapján (sorszázalék, igennel válaszolók = 100%)

Forrás: saját kutatás, 2020, N = 6803

A továbbiakban a keresztábra elemzésből az adott tételekre adott válaszok oszlopszázalékait vizsgáljuk. Az ábráról leolvasható, hogy az adott kategóriából mekkora százalékban választották az adott tételt. Azon válaszadók, akik korábban már tanultak pénzügyi ismereteket 50% feletti aránnyal jelölték a pénzügyi lehetőségek kihasználásának lehetőségét, a jobb pénzügyi döntéshozatalt, a banki információk jobb értelmezését, és a rossz pénzügyi döntések elkerülését. Mindezen tételeken kívül az összes többi 40% fölötti arányban került választásra a korábban pénzügyi oktatásban résztvevő válaszadók által. Azon válaszadók akik nem tanultak korábban pénzügyi ismereteket, 50% felett csak a pénzügyi lehetőségek kihasználásának tételét jelölték. Az összes többi tétel 50% alatti gyakorisággal került választásra általuk. 40% alatti választás is megjelenik több tételnél is az esetükben. Mindezek azt mutatják, hogy a korábbi pénzügyi ismeretek nagyobb pénzügyi tudatosságot, és a pénzügyi ismeretek fontosságának jobb értelmezését jelentik.

Vállalkozásfejlesztés a XXI. században 2022/2. kötet
Globális reakciók, lokális akciók a gazdaság rezilienciájának erősítéséhez

3. ábra: Az egyes tételre választó válaszadók megoszlása a korábbi pénzügyi oktatás alapján (oszlopszázalék, aki tanult korábban pénzügyi ismereteket = 100%, aki nem tanult korábban pénzügyi ismereteket = 100%)

Forrás: saját kutatás, 2020, N = 6803

Végül a korrigált sztenderdizált reziduumok értéke alapján azt is megvizsgáltuk a Chi-négyzet értékek után, hogy az elvárt értékhez képest mely csoport teljesített alul vagy felül. Egyértelműen látható, hogy az elvárt értékhez képest kisebb arányban választottak minden egyes vizsgált tételt azok, akik nem tanultak pénzügyeket.

	tanult pénzügyet	nem tanult pénzügyet
Mert pénzügyi tudás birtokában jobban ki tudom használni a pénzügyi lehetőségeimet.	6,7	-6,7
Mert tudatosabb pénzügyi döntést tudok hozni az ismeretek birtokában.	9,6	-9,6
Mert így kevésbé tudnak a bankok, pénzügyi intézmények megvezetni.	4,8	-4,8
Mert elkerülhetem ezáltal a felelőtlen pénzügyi döntéseket (eladósodás, veszteség, stb.).	8,6	-8,6
Mert ezáltal pénzügyi téren magabiztosabb vagyok.	7,6	-7,6
Mert jobban meg tudom érteni a pénzügyi termékeket, konstrukciókat.	7,8	-7,8
Mert hatékonyabban tudok választani a pénzügyi termékek között.	5,3	-5,3
Mert segíteni tudok a családomnak is a pénzügyi döntéseik meghozatalánál.	8,6	-8,6
Mert magasabb hozamot tudok elérni a megtakarításaim révén.	3,1	-3,1
Mert így gyarapítani tudom a vagyonomat.	6,3	-6,3

2. táblázat: A korrigált sztenderdizált reziduumok értéke a vizsgált tételek esetén
 Forrás: saját kutatás, 2020, N = 6803

Összegzés

A fentiek alapján elmondható, hogy a korábbi pénzügyi ismeretek egyértelműen befolyásolják a pénzügyi tudás megítélését. Akik tanultak már korábban pénzügyi ismereteket, sokkal jobban látják, és tapasztalják annak gyakorlati hasznosságát a mindennapi életük, és döntéseik során. Minden vizsgált tétel esetén kijelenthető, hogy reálisabban, és tudatosan közelítik meg azok a válaszadók az egyes tételeket, akik már részt vettek korábban pénzügyi oktatásban. Mindezek miatt nagyon fontos, hogy a pénzügyi tudatosság kialakítása ne felnőtt korban történjen, hanem a lehető legalacsonyabb szinten, leginkább kisiskolás korban kell, hogy megtörténjen. Ezt a folyamatot pénzügyi szocializációnak nevezzük. A pénzügyi szocializáció elsődleges színtere a család, és az egyén szűkebb környezete. A pénzügyi szocializációt, ha nem kapja meg a gyermek a családjától, akkor az iskolára hárul ennek a folyamatnak a menedzselése. Ezért nagyon fontos, hogy az

iskolai tananyagfejlesztés során figyelembe vegyük ezen tényezőket is, és minél korábban kezdjünk el foglalkozni a pénzügyekkel, megismertetni a fiatalokat a legfontosabb alapfogalmakkal és alaptételekkel.

Hivatkozások

- [1] Aida, C. & Hyll, W. 2019. Financial literacy and self-employment, *The Journal of Consumer Affairs*, 53 (2) (2019), pp. 455-487.
- [2] Alessie R.O.B. - Van Rooij M. - Lusardi A. 2011. Financial literacy and retirement preparation in the Netherlands. *Journal of Pension Economics and Finance* 10, 527–545.
- [3] Amagir, A. - Groot, W. - van den Brink, H.M. 2017. A review of financial-literacy education programs for children and adolescents, *SAGE journals*, review article <https://doi.org/10.1177/2047173417719555>
- [4] Barua, R. - Koh, B. - Mitchell, O.S. 2017. Does financial education enhance financial preparedness? Evidence from a natural experiment in Singapore Cambridge University Press: 15 August 2017 *Journal of Pension Economics & Finance* , Volume 17 , Special Issue 3: Advances in Understanding Pension Decisions , July 2018 , pp. 254 – 277. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1474747217000312>
- [5] Chaulagain, R.P. 2015. Contribution of Financial Literacy to Behavior, *Journal of Economics and Behavioral Studies Vol 7 No 6(J)* (2015) Research Paper DOI: [https://doi.org/10.22610/jebs.v7i6\(J\).618](https://doi.org/10.22610/jebs.v7i6(J).618)
- [6] Cong, Z. & Feng, G. 2021. Financial Preparedness for Emergencies: Age Patterns and Multilevel Vulnerabilities, *SAGE Journals*, July 28, 2021. Research article <https://doi.org/10.1177/01640275211034471>
- [7] Dewi, V. I. - Febrian, E. - Effendi, N. - Anwar, M. - Nidar, S. R. 2020. Financial literacy and its variables: The evidence from Indonesia. *Economics and Sociology*, 13(3), 133-154. doi:10.14254/2071-789X.2020/13-3/9
- [8] Garai-Fodor M. (2022): The Impact of the Coronavirus on Competence, from a Generation-Specific Perspective, *Acta Polytechnica Hungarica* 19 : 8 111-125.
- [9] Garg, N. & Singh, S. 2018. Financial literacy among youth, *International Journal of Social Economics*, Vol. 45 No. 1, pp. 173-186. <https://doi.org/10.1108/IJSE-11-2016-0303>
- [10] Goyal, K. & Kumar, S. 2020. Financial literacy: A systematic review and bibliometric analysis, *International Journal of Consumer Studies*, Review paper. 2020 July 21. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12605>
- [11] Hastings, J.S. - Madrian, B.C. - Skimmyhorn, W.L. 2013. Financial literacy, financial education, and economic outcomes. *Annual Review of Economics* 5(1): 347–373.

- [12] Hira, T. K., & Mugenda, O. M. 1998. Predictors of financial satisfaction: Differences between retirees and non-retirees, *Journal of Financial Counseling and Planning*, 9(2), 75-84.
- [13] Joo, S., & Grable, J. E. 2004. An exploratory framework of the determinants of financial satisfaction, *Journal of Family and Economic Issues*, 25, 25-50.
- [14] Klapper, L.F. - Lusardi, A. - Panos, G.A. 2012. Financial Literacy and the Financial Crisis, NBER Working Paper No. 17930 March 2012 JEL No. D14 National Bureau of Economic Research 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138 March 2012
- [15] Kohlhoffer-Mizser, Cs. 2017.. Mediáció a jogi személyek életében II. – munkaügyi mediáció: a munkaügyi mediáció. *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században* 292-302
- [16] Lusardi, A. & Mitchell, O.S. 2014. The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of Economic Literature* 52(1): 5–44.
- [17] Lusardi, A. 2019. Financial literacy and the need for financial education: evidence and implications, *Swiss Journal of Economics and Statistics* volume 155, No.1.
- [18] Makdissi, R. - Nehme, A. - Chahine, R. 2020. The influence of financial culture on SME's financial performance, *Journal of Financial Risk Management*, Vol.9 No.1, March 2020 DOI: 10.4236/jfrm.2020.91001
- [19] Michaud, P.C. 2017. The value of financial literacy and financial education for workers. Montréal, Canada, NBER, USA, and IZA, Germany doi: 10.15185/izawol.400
- [20] Santini, F.O. - Wagner, J.L. - Budiner, F.M. - Ponchio, M.C. 2019. The antecedents and consequences of financial literacy: a meta-analysis, *International Journal of Bank Marketing* Vol. 37. No. 6, 2019 pp. 1462-1479. DOI 10.1108/IJBM-10-2018-0281
- [21] van Rooij M.C.J. - Lusardi A. - Alessie R.J.M. 2012. Financial literacy, retirement planning and household wealth. *The Economic Journal* 122, 449–478.
- [22] Wagner, J. 2019. Financial education and financial literacy by income and education groups, *Journal of Financial Counseling and Planning*, Volume 30, Number 1, 2019, 132-141 <http://dx.doi.org/10.1891/1052-3073.30.1.132>